

Researcher: Social Science Studies

(2020) Cilt 8 / Sayı 2, s. 81-98

Geliş Tarihi: 31.03.2020 Kabul Tarihi: 30.05.2020 Online Yayın Tarihi: 29.06.2020

“Matelasse” Kumaşlar ve Özellikleri

Fatma Nur BAŞARAN ¹, Nazan ÖZCAN ²

Özet

Tekstil, ilk hammaddeden ürüne ve kullanım talimatlarına kadar tüm süreçleri kapsayan çok geniş bir kavramdır ve en temel ihtiyaçtan moda akımlarına, teknolojik gelişmelere göre şekillenen ürünler sunmaktadır. Her kullanım alanı yapı, biçim, doku, görünüm vb. farklılıklar gerektirmektedir. Böylece ortaya çıkan üretim ve malzeme çeşitliliğinin her kesimde tanınabilirliği, karakteristik özellikleri doğrultusunda geliştirilen özel sınıflama ve isimlendirmelerle sağlanmaktadır. Tekstil sektöründe bazı ürünler üretim anında kendine has özelliklere sahip olmakta, bazıları bitim işlemleri veya dikiş gibi tekniklerle son ürün haline gelmektedir. Günümüzde teknolojik sistemler sayesinde üretim süreçlerinde şekillenen ve bu yönüyle yorganlama veya kapitone terimlerinden ayrılan Matelasse kumaşlar, iki kumaş katı arasında dolgu malzemesi kullanılarak üretilen, kalın, bileşik yapılardır. Matelasse terimi, Marsilya (Fransa) eyaletinin geleneksel el sanatı olan ve yorganlama tekniği ile yapılan kapitone teriminin taklit edilmesi ile üretilmiş kumaşlar için kullanılmış ve bu kumaşlar kadın giysilerinin bir parçası olarak iç cepliklerde değerlendirilmiştir. Popülerliği artan ve oldukça dikkat çeken bu kumaş, moda ürününe dönüştürülerek önce iç giyimde daha sonra birçok giyside tercih edilir hale gelmiş, hızlı üretimi için jakarlı sistemler geliştirilmiştir. Farklı fonksiyonlarda kullanılmak üzere fiziki ve teknik özellikleri değerlendirilen kumaş, çeşitli versiyonlarla üretilerek patentleri alınmıştır. Hatta bu patent bilgileri ünlü modacılar tarafından ultra düzeyde geliştirilerek koleksiyonlarda kullanılmasına ve marka yüzü olmasına rağmen literatürde üretim süreçleri ve teknik açıdan ele alan araştırmaya pek rastlanmamaktadır. Bu yönde üretim yapan işletmelerde ise kapitone, pike örgü, torba örgü gibi çeşitli isimlerle anılmaktadır. Ortak terim kullanımını sağlamak, üretim ve teknik özellikleri ile örneklemek amacıyla ele alınan bu çalışmada; rölyef/hacimli yüzey, zengin desen olanakları, yumuşak doku özellikleri ile kullanım alanı artan Matelasse kumaşlar, dokuma ve örme kumaş gruplarında incelenmiştir. Literatür ve saha çalışması ile Matelasse kumaşların tarihteki yeri, teknik özellikleri, üretim yöntemleri vb. hakkında elde edilen bilgiler değerlendirilmiş, teknik analizleri yapılarak kumaş simülasyonları hazırlanmıştır.

Anahtar kelimeler: Matelasse, tekstil, dokuma, örme.

“Matelasse” Fabrics and Properties

Abstract

Textile is a very wide concept that covers all processes ranging from the first raw material to the product and instructions for use, and offers products from the most basic need to fashion trends, which are shaped according to the technological developments. Each area of use requires differences such as structure, shape, texture, appearance, etc. Thus, the recognition of the

¹ Doç. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, fatma.basaran@hbv.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6024-1709

² Öğr. Gör., Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, nozcan@nku.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5352-3735

production and material diversity in every segment of the society is ensured by special classifications and nomenclature developed in line with its characteristic features. Some products in the textile industry have unique features at the time of production, while some turn into end products with techniques such as finishing processes or sewing. Today, Matelasse fabrics, which are shaped in production processes thanks to technological systems and separated from quilting terms in this respect, are thick, composite structures produced by using filling material between two fabric layers. The term Matelasse was used for fabrics produced by imitation of quilts made by quilting technique, which is the traditional handicraft of the province of Marseille (France), and these fabrics were evaluated in inner pockets as part of women's clothing. This fabric, which is increasing in popularity and attracting attention, has been transformed into a fashion product, has initially become preferred in underwear and then in many garments, and jacquard systems have been developed for its rapid production. The fabric, whose physical and technical properties have been evaluated for use in different functions, has been produced in various versions and patents have been obtained. In fact, although this patent information has been developed at a superior level and used in collections by famous fashion designers and it has a brand face, there is not much research in the literature that deals with production processes and technical aspects. In companies producing in this direction, it is known by various names such as quilting, pique knitting and bag knitting. In this study, which was conducted in order to ensure the use of common terms and exemplify them with their production and technical characteristics, Matelasse fabrics, the usage area of which increased with relief / bulky surface, rich pattern possibilities, soft texture properties, were examined in woven and knitted fabric groups. With the literature and field work, the information obtained about Matelasse fabrics' place in history, technical features, production methods etc. was evaluated, and fabric simulations were prepared by making technical analyses.

Keywords: Matelasse, textile, weaving, knitting

GİRİŞ

Kumaş, sosyal, kültürel ve ekonomik değişkenlerle belirlenen ihtiyaçlar doğrultusunda gelişim gösteren, malzeme özellikleri, örgü çeşitleri, üretim yöntemleri ile şekillenen bir tekstil ürünüdür. Kumaş türleri, kullanılan farklı malzeme ve yöntemlere göre yüzeylerinde havlı, tüylü, akışkan, metalik, transparan, hacimli görünüm taşımakta ve avangard çalışmalarla çeşitlenerek üç boyutlu formlarla şekillenmektedir (Halaçeli Metlioğlu, 2015, s.88; Berber, 2019, s.1). Farklı ifadelerle nitelendirilen bu kumaşlar, doğal dokuların inişli çıkışlı özelliklerinin taklit edilmesi, en, boy ve yükseklik ölçülerinde değişiklik yapılması ve kumaş yüzeyine taşınması, kumaşın yapısal özellikleri veya uygulanan işlemlerle elde edilmektedir (Berber, 2019, s.1; Halaçeli Metlioğlu, 2015, s.97; Schoesser, 1995, s.57).

Üç boyutlu, rölyef veya hacimli olarak ifade edilen bu kumaşlarda, yapı ve malzeme birlikteliği ile kabarık, gözenekli, çukurlu vb. etkiler elde edilmektedir. Örgü kumaşın iç yapısını etkilediği gibi, iplik özellikleri ile birlikte yüzey yapısını da oluşturarak görünümünü büyük ölçüde etkilemektedir (Başer, 2005, s.10). Elyaf ya da iplik, sahip olduğu karakteristik özelliklere bağlı olarak ya dokuma esnasında ya da sonrasında, kumaşa uygulanan özel işlemlerle uzama, kısalma, esneme, büzülme şeklinde kabarmalar ve yükselmeler yapmakta, elde edilen şekiller kumaş yüzeyinde rölyef algı oluşturmaktadır (Berber ve Başaran, 2018, s.57; Halaçeli, 2009, s.5).

Rölyef algı; kumaşlarda görsel ve fiziksel özelliklerle ifade edilen bir olgudur ve

dokuma eyleminde kendi iç dinamikleri aracılığı ile tasarım öğeleri, örgü, iplik, sıklık vb. unsurların kullanıma bağlı olarak farklı yüzey etkileri ile sağlanmaktadır. Bazen tek bir faktör istenen rölyef etkinin oluşturulması için yeterli olabilirken, bazı kumaşlarda bu etki birkaç faktörün bir arada kullanılması ile daha da arttırılabilmektedir. Rölyef etki, hem dokuma esnasında hem de sonrasında elde edilen yüzeyin referans kabul edilip altında ya da üstünde oluşturulmaktadır (Berber ve Başaran, 2018, s.59; Berber, 2019, s.3). Rölyef etkili/hacimli kumaşlara klok, çift katlı ve üç katlı yapılar, kapitoneler, değişen yüzölçümlü yapılar ve matelasse kumaşlar örnek olarak gösterilmektedir (Halaçeli, 2009, s.84).

Matelasse kumaşlar karakteristik özellikleri bakımından rölyef yapıları kumaş türünün en belirgin temsilcilerinden biridir. Yapısal ve fiziksel özelliği bakımından yüzeyinde oluşan hacimli dokular, inişli çıkışlı formlar, kumaşın özel yapısına dikkat çekmektedir. Oluşumundaki faktörler kumaşın türevlerinden ayrılmasına ve kendi yapısal özelliklerini ortaya koymasına sebep olmaktadır.

Matelasse kumaş, tarihsel gelişimi içerisinde farklı ifadelerle anılmaktadır. Galatioto (1971) Fransızca “Matelassé”, Almanca “Pikee” olan kumaşın, “padded”, “cushioned” ya da “mattress” anlamına geldiğini ve “bad” anlamında Arapça türevinin de bulunduğunu ifade etmektedir. Ayrıca, torba veya kapitone etkisi verilerek desenlerin ön plana çıkarıldığı iyi kalitede kumaşlar olduğunu, bu şekilde üretilen yün, ipek veya pamuk kumaşlarda rölyef yapıları yeni etkiler ve renkler elde edildiğini belirtmektedir (Galatioto,1971, s.1). Gooch’un (2011, s.448) da kapitone görünümü, yumuşak, çift veya bileşik fantezi dokuma kumaş olarak tanımladığı matelasse, bir diğer kaynakta üstün tasarım görünümüne ve fiziksel özelliklere sahip olarak geliştirilmiş döşemelik kumaştır (Cavalier, Raper and Walker, 1971, s.1). Jakarlı dokuma veya kapitone makinesinde, dikiş ya da dokuma tekniğiyle kapitone görünümü verilerek elde edilen kumaş türü olarak da tanımlandığı görülmektedir (URI-1).

Yıldırım (2007, s.92), “matlase veya matelassé” kumaşların, çift katlı hacimli kumaşlar grubunda yer aldığını ve tek bir kumaş şeklinde birleştirilerek, çift katlı bölgelerde yer alan dolgu iplikleri ile kumaşta yorganlama efekti sağlandığını belirtmektedir. Küçük geometrik matelasse desenleri ise genelde pike olarak bilinmektedir (Başaran, 2020, s.246-259). İmer (1989, s.98), yorgan tekniğine benzer özellikte olan “matles” kumaşların çift çözümlü ve atkı sistemi ile oluşturulduğunu ve yüzeyinin kubbeli efektte sahip olduğunu ifade etmektedir. Benzer şekilde Taylor (1952, s.84), matelasse kumaşlarda iki katın kesiştiği yerlerde desenin meydana geldiğini, iyi kalitede kalın bir yapıya sahip olduklarını ifade etmekte; figürlü, küçük çiçek desenlerinin yoğunlukta kullanıldığı, geometrik çizgilerle kapitone formu oluşturulan kumaş olarak nitelendirmektedir. Bazı araştırmacılar ise matelasse kumaşları üç boyutlu karakteristik bir yüzeye sahip (Brannock, 1965, s.2) veya üç katlı olarak kabul etmekte; yatak, şilte ve döşemelik olarak kullanılan bu kumaşların dolgu iplikleriyle birlikte üç katmandan oluştuğunu ifade etmektedir (Sytz, 2012, s.2; McKinnon, Land and Handermann, 2007, s.1). Matelasse, “figürlü kumaş” olarak da bilinmektedir. Bileşik dokuma yapısına sahip olduğu ve dokuma işlemi sırasında

çoklu çözüğü ve atkı serilerinin kullanılması ile meydana geldiği belirtilmektedir (URL-2).

Terim ve kumaş olarak Matelasse'in kökeni, XVIII. yüzyıl başlarında, "trapunto"³ veya "white work" kapitoneleri ile tanınan Marsilya'ya (Fransa)⁴ dayanmaktadır. Fransız kaynaklarında oldukça lüks ve popüler olan bu el yapımı kapitone kumaşların, çoğunlukla kadınlar için moda ürününe dönüştürülerek kullanıldığına yer verilmektedir (URL-2).

Şekil 1. Tristan Yorgan⁵ (URL-3)

Marsilya'nın kültürel ögesi trapuntolar, aynı dönemde İngiltere'nin de dikkatini çekmiş; Fransa'nın güney kıyılarına ait olan bu lüks el yapımı tekstilleri yeniden yorumlamak istemiş ve aynı kalitede dokuma olarak üretimini gerçekleştirebilmek için yarışma düzenlemiştir. 1740'lı yılların başında, Robert Elsdén, dikiş teknikleri ile yapılan bu kapitone görünümlü el sanatını jakarlı dokuma tezgâhında benzer şekilde üretmenin yolunu bulmuştur. 1745 yılında Sanat, İmalat ve Ticaret Teşvik Derneği tarafından onurlandırılan Robert Elsdén'in üretimini gerçekleştirdiği çift katlı dokuma kumaş, çekici ve dayanıklı bir yapıya sahip "Matelasse" kumaşı ortaya çıkarmıştır (URL-1; URL-4).

Matelasse kumaşlar 1760'larda ticari olarak piyasaya sürüldüğünde İngiltere, yeni ürünlerini tanıtmak için Marsilya'nın popülerliğini kullanarak "Marseilles Cloth" (Marsilya Bezi) adını vermiştir. Gelişen bu olaylar karşısında kültürel değerlerine sahip çıkmak isteyen Fransa, el yapımı yorganlarının kimliğini korumak için

³ Türkçe karşılığı yorganlama olan, arasında dolgu kullanılan en az iki kat kumaşın, yüksek kabartmalı dekoratif dikişli tasarımı; yükseltilmiş yüzey üreten bir kapitone tipi.

⁴ Tarihinde Merkantilizm, Colbertizm gibi iktisat politikaları olan Fransa'da XIII. Yüzyılın başından başlayarak dokuma, baskı, boyama ve kumaşlara işlemler yapılması gibi konularda ayrıntılı kurallar koyan lonca tüzükleri yapılmıştır (Dölen, 1992, s.38).

⁵ Yatak örtüsü; Tarih: CA. 1360-1400. Malzeme ve teknik: Keten kapitone / ana hatları kahverengi ve beyaz keten iplikleri ile çalışılmış içi pamuklu vatka ile doldurulmuştur. Bulunduğu yer: Victoria ve Albert Müzesi (Ortaçağ ve Rönesans, Oda 9, Dorothy ve Michael Hintze Galerisi, 1391-1904).

Fransızca'da "the quilt" (yorgan) anlamına gelen "matlasser" adını kullanmaya başlamıştır. Bugünkü "matelasse" terimi buradan gelmektedir (URL-2).

Şekil 2. Jakarlı Dokuma Makinesi (URL-2) Şekil 3. Matelasse Dokuma Kumaş⁶ (URL-5)

Şekil 4 Matelasse Dokuma
Kese⁷ (URL-6)

Şekil 5. Balenciaga, ceket ve elbise
(Simli lamine krep matelasse kumaş
ve Çin astarı kullanılmıştır), 1968,
Galliera Paris Şehri Moda Müzesi
(URL-7)

Matelasse kumaşın ortaya çıkışı ile ilgili bir görüş daha bulunmaktadır. Marsilya kapitonelerinin yorumlanmasından farklı olan bu görüşe göre matelasse kumaşlar, XVIII. Yüzyılda kadınların önlüklerine dikilen keselerde değişime gidilmek istenmesi

⁶ Matelasse Dokuma Kumaş. Yapım yılı: 1840-1860. Malzeme: Pamuk. Boyutlar: 67 × 15cm (26 3/8 × 5 7/8 inç). Bulunduğu Yer: Mode Museum, ST509 (URL-5 / Stany Dederen)

⁷ Matelasse Dokuma Kese. Yapım yılı: 1760-1775. Malzeme: Keten, keten ipliği ile dikilmiş keten biye. Boyutlar: Bilinmiyor. Başışçı: Mrs Gordon. Müze Numarası: T.150-1970. Fiziksel Özellikleri: Kesenin ön kısmının dokuma deseni, saksı içerisindeki çiçekli dalların, cep açıklığının her iki tarafında büyüterek uzaması şeklinde tasarlanmıştır. Kesenin kenarında petek deseni, cep açıklığının etrafında ise elmas görüntüsünde zig-zag deseni yapılmıştır. Geleneksel kese görünümüne sahiptir ve arka yüzü pamuklu iplikle dimi tekniğiyle dokunmuştur. Üst kısmını büzmek ve bele bağlamak için keten biye kullanılmıştır (URL-6).

ve alternatif arayışıyla ortaya çıkmıştır. Elbise altına giyilen çember ve kombinezona tutturulan, önlüklere dikilen keseler, elbiselerden bağımsız olarak hazırlanmış ve ağzına geçirilen biye ile bel çevresine bağlanabilecek formda üretilmiştir. Bu haliyle çok daha kullanışlı olan keselere talebin artması ile birlikte seri üretime ihtiyaç duyulması, el yapımı keselerin üretim sürecinin uzun olması üzerine kapitone görünümüne sahip dokuma kumaşlara ihtiyaç duyulmuştur. Bu ihtiyaca cevap verebilmek için Robert Elsdon tarafından el yapımı kapitone etkisi verilen endüstriyel matelasse kumaş, zamanla kese üretimi yanında farklı tasarımlarda da tercih edilmiştir. Matelasse tekniği, iç giyim, yelek ve ceket gibi dış giyim ürünlerinde de kullanılmıştır (URL-6).

Fransa'da 1801 yılında jakar tezgahının⁸ ortaya çıkmasıyla, bu dokuma türünü üretmek daha kolay ve hızlı hale gelmiş (URL-2) ve bugünkü matelasse kumaşların endüstriyel üretiminin temelleri atılmıştır. Talepler doğrultusunda farklı versiyonlarda kullanım alanı genişletilerek dokuma ve örme kumaş gruplarında üretimleri artmıştır. Rölyef ve yumuşak yapısıyla dikkat çeken matelasse kumaşlar, üretim tekniği ve görsel etkileri bakımından kapitone ve pike kumaşlarla benzerlik göstermekte ve üretici firmalar tarafından torba örgü, kapitone, double face (çift yüzlü) vb. gibi çeşitli isimlerle anılmaktadır. Fiziksel özellikleri ve üretim yöntemleri bakımından literatüre kazandırmak ve ortak ifade birliği oluşturmak amacı ile hazırlanan bu çalışmada "Matelasse Kumaş"lar sınıflandırılmış ve teknik özellikleri ile ele alınmıştır.

YÖNTEM

Nitel araştırma yöntemlerinden tarama modeli kullanılan araştırmada, literatür verilerine ek olarak saha çalışması yapılmıştır. Kumaş teknik özelliklerine göre sınıflandırılarak, bu yönde üretim yapan işletmelerle görüşülmüştür. Örme ve dokuma olarak incelenen matelasse kumaşların, örme grubunda faaliyet gösteren Moda 81 Tekstil Örme, dokuma grubunda ise HMK TEXTILE ve Özdoku Tekstil firmalarından üretim proseslerine ilişkin veriler toplanmıştır. Elde edilen veriler kumaşın teknik özelliklerinin ve örgü raporlarının hazırlanmasına katkı sağlamıştır. Araştırmacılar tarafından çizilen kumaş simülasyonları ile örgü raporları ve kumaş oluşum tekniği detaylandırılarak verilmiştir. Örme ve dokuma matelasse kumaş örnekleri, rölyef etkileri, fiziksel ve teknik özellikleri ile açıklanmıştır.

BULGULAR VE YORUM

Matelasse Kumaşın Genel Özellikleri ve Sınıflandırılması

Üç boyutlu kumaşların fiziksel özelliklerinin belirlenmesinde ve sınıflandırılmasında en önemli parametrelerden bir tanesi lif içeriğidir. Liflerin cinsi, doğal veya kimyasal kökenli olmaları, ipliğin fiziksel özelliklerini, dolayısıyla kumaş özelliklerini etkilemektedir (Gürcüm, 2010, s.102). Aynı zamanda dokuma ve örme

⁸ Joseph Marie Jacquard, 1801 yılında Paris Sanayi Sergisi'ne geliştirdiği dokuma tezgahı ile katılmış ve aynı yıl patentini almıştır (Dölen, 1992, s.320).

sonrası bitim işlemlerinde farklı elastikiyetteki ipliklerin aynı kumaş yapısında kullanılması sonucu uygulanan yaş işlemlerde lif cinslerinin farklı çekme karakteristiklerinden dolayı farklı yüksekliklerde hacimli bir kumaş elde edilmektedir (Halaçeli, 2009, s.78).

Matelasse kumaşların en belirgin özelliği olan kabarık görünümü ve yumuşak tuşesi, üretim tekniği veya çözgü, atkı ve dolgu ipliklerinde kullanılan elastan lif oranlarına göre şekillenmektedir. Dolayısıyla üç boyutlu etki, üretiminde kullanılan ipliklerin ve dolguların hammadde özelliklerinden kaynaklandığı gibi, tansiyon farklılıkları ile de elde edilebilmektedir.

Kumaşların fiziksel özelliğini belirleyen bir diğer önemli faktör tuşe etkileridir. Bu etkiler kumaşı niteleyen ve diğer kumaşlardan ayrılmasını sağlayan temel özelliklerdir. Gürcüm (2010, s.101) tuşeyi; “tekstil ürünlerinde dokunma duyusuyla algılanan yumuşaklık, tokluk, sıklık, dökümlülük, düzgünlük, kalınlık, sıcaklık vb. bir duygunun öznel değerlendirilmesi” olarak ifade etmektedir. Howorth ve Oliver (1958, s.49) ise kumaşların tuşe özellikleri ile mekanik özellikleri arasında bir korelasyon bulunduğunu belirtmektedir. Matelasse kumaşlarda tuşe etkisi dolgun ve yumuşak yapısal özellikleri nedeniyle oldukça yoğun hissedilmektedir. Üst ve alt katmanları arasındaki dolgu atkıları, kumaşın yumuşak ve kabarık olmasını sağlamakta, bu korelasyon dokuma ve örme çeşitlerinin tamamında kullanılmaktadır.

Yumuşak ve çift yüzlü matelasse kumaşın ilk örnekleri ev tekstilinde kullanılan yorganlar olarak bilinmektedir. Yüzey özellikleri açısından yorganlama tekniği ile elde edilen ve belirli bir karakteristiğe sahip olan bu örneklerin ürün kalitesine göre üst yüzey kumaşı genellikle ipek veya ince taranmış yün, alt katmanı ise yün&pamuk veya tamamı pamuk ile üretilmiştir. Teknolojik gelişmelerle birlikte iplik çeşitliliğinin artmasıyla güncel versiyonlarında farklı gruplarda kimyasal ve elastan içerikli iplikler kullanılmaktadır. Üst ve alt katmanın belli yerlerde birbirine bağlanmasıyla üretilen kumaşın içerisinde ayrıca “kabartma/dolgu” malzemesi bulunmaktadır. Bu yönüyle yorganlarla benzerlik gösterse de bağlama yoluyla şekillendirilmesine ek olarak, üst kumaşının işlenmesinde kabartma kısımlarının ve desenlerin değiştirilmesiyle daha fazla etkiler elde edilmektedir. Böylece elde edilen kumaş son derece iyi seviyede süslenmekte, daha kalın ve kullanışlı bir ürün haline dönüşmektedir (Ashenhurst, 1883, s.109). Daha kalın türleri ise örtü ve döşemeliklerdir. Krep matelasse elbiseler, iç çamaşırı, konfeksiyon ürünleri ve ev tekstili ürünleri olarak kullanım alanı genişletilen matelasse kumaşlar temel üretim prensipleri çerçevesinde “Örme ve Dokuma Matelasse Kumaşlar” olarak sınıflandırılmaktadır. Günümüz teknolojileri apre işlemleri ile de çeşitliliği artırılarak farklı platformlarda kullanılmaktadır (URL-2; URL-4).

Örme Matelasse Kumaşlar

Örme matelasse kumaşlar interlok tüp örme makinelerinde örülen kumaşlardır. Üst, alt ve dolgu ipliği kullanılarak üretilen bu kumaşların üretim prensipleri şu şekilde sıralanmaktadır:

- Çift kat tüp örme (sektörde torba örgü olarak ifade edilmektedir) olacak şekilde

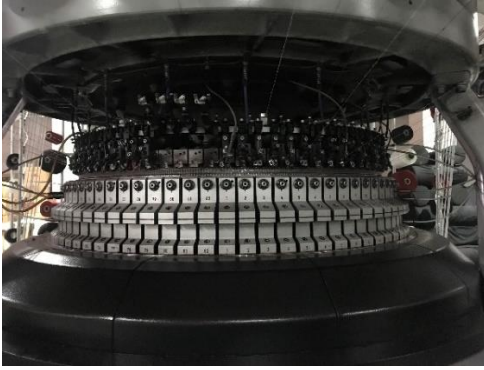
kumaş raporu hazırlanmaktadır.

- Çift plaka sistemi ile hazırlanan kumaşa, üst ve alt kumaş ile ara dolgu malzemesi bulunmaktadır.
- Üst kumaş desenin olduğu bölümü, alt kumaş astar bölümünü, dolgu ipliği ise iki kumaş arasında oluşturulan kabarık hacimli bölgeleri temsil etmektedir.
- Üst kumaş deseninin hazırlanması ile örme işlemine başlanmaktadır. Alt kumaş ve üst kumaş desen kartı ile beraber çalışacak prensipte hazırlanarak modüler desen raporuna ilave edilmektedir. Dolgu ipliği, hem üst hem de alt yüzle birlikte hareket ederek ve bağlantı noktalarında iğneden beraber geçerek bağlantıyı oluşturmakta, torba elde edilecek yerlerde ise katlar arasında yüzmektedir. Desen, tek rapor halinde jakarlı örme makinesine yüklenerek üretimi sağlanmaktadır.

Jakarlı örme makinesinde matelasse kumaşların üretimi, genel örgü sistemine göre düzenlenmiş çift plaka sistemi ile yapılmaktadır. Kovan, furnisör, çalgık gibi temel elemanlardan oluşan düzenek 2, 4, 18, 22, 36, 82, 108 gibi sistemlerle ifade edilmekte, sistem sayısı (iplik bağlama sayısı) arttıkça üretim kapasitesi ve en genişliği artmaktadır. Kovan örme işleminin yapıldığı alan, furnisör iplik akışının ve ayarının yapıldığı bölüm, çalgık ise bobinlerin bağlı olduğu kısmı ifade etmektedir. Kovan içerisinde bulunan merdane, üretimi yapılan kumaşın sarım işlemini gerçekleştirmektedir. Kumaş eni isteğe bağlı olarak değişmekte ve "pus" olarak ifade edilmektedir. Bu makinelerde matelasse örme kumaşlar tüp kumaş olarak üretildiği gibi, kovan içerisinde bulunan bir bıçak yardımı ile kenar kesimi yapılmak suretiyle açık en olarak da üretilmektedir.

Şekil 6. Matelasse örme kumaşın katmanları ve jakarlı yuvarlak örme makinesi (Özcan, 2019)

Şekil 7. Örgü sistemi (Özcan, 2019) Şekil 8. Furnisör (iplik tansiyon elemanları) (Özcan, 2019)

Şekil 9. Kovan (örgü tankı) (Özcan, 2019) Şekil 10. Kovandan kumaş alma (Özcan, 2019)

Çoğunlukla poliviskon ipliklerle üretilen örme matelasse kumaşlarda, genellikle üst kumaş %82 poliviskon, %15 viskon, %3 elastan malzemeden oluşmaktadır. Üst kumaşlardaki karışımlar değişiklik gösterirken, alt kumaşlardaki karışımlar %90 polyester, %10 gipedir. Astar olarak adlandırılan alt kumaşlarda çok fazla değişikliğe gidilmemektedir. Dolgu kısmı ise 300, 600, 900 veya 1200 denye 36 filamentten oluşan poliviskon veya polyester ipliklidir. Dene sayısı arttıkça dolgu malzemesi artmakta, böylelikle daha kabarıklık bir tuşe elde edilmektedir.

Örme işlemi tamamlanan örme matelasse kumaşların son bitim işlemlerinde buhar banyosu ya da ramdan geçerken yumuşatıcı kullanılarak kumaş yumuşatılmakta ve daha dolgun bir görünüme ulaşılmaktadır. Böylelikle üretimi tamamlanan örme kumaşlar mont, kaban ya da bu ürünlerin iç astarı olarak konfeksiyonda kullanılmaktadır.

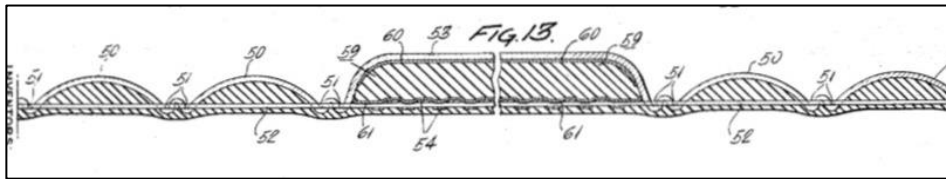

Şekil 11. Örme matelasse kumaş örnekleri (Özcan, 2019)

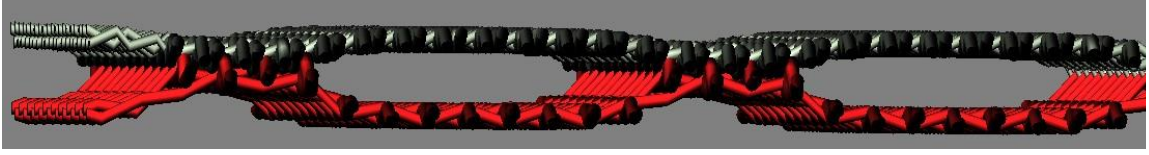
Dokuma Matelasse Kumaşlar

Jakarlı dokuma makinesinde üretilen ve iyi kalitede ürünler olarak bilinen matelasse dokumalar hakkında yapılan literatür taramasında patentli ürünler ile ilgili bilgilere ulaşılmıştır. Bu verilere göre, dolgu iplikleriyle rölyef etkiler oluşturulan matelasse dokumalarda, her geçen gün gelişme gösteren iplik teknolojisi sayesinde ısıyla toplama özelliğine sahip iplikler de kullanılmaya başlamış ve iki kumaş katı arasında nispeten derin cepler oluşturan kumaşlar elde edilmiştir. Termoplastik özelliklerdeki bu iplikler hem çözgü, hem de dolgu malzemesi olarak kullanılabilirdiği gibi, sadece çözgü veya sadece dolgu ipliklerinde de yer alabilmektedir (Cavalier, Raper and Walker, 1971, s.1).

Cavalier, Raper and Walker 1971 yılında matelasse dokumalarla ilgili aldıkları patentte, ısıyla toplama özelliği gösteren ipliklerin naylon, polyester, polivinil klorür, viniliden klorür, asetat, saran, akrilik, modakrilik vb. gibi iyi bilinen termoplastik özellikli malzemelerden herhangi biri olabileceğini belirtmektedir. Ayrıca, figürlü bir dokumada toplama işleminin sadece cep bölgelerinde meydana gelebilmesini sağlamak amacıyla, cep kısımlarına doğal veya sentetik kauçuktan yapılmış, elastomerik malzeme olan köpük lateks doldurarak, rölyef yapının önemli ölçüde arttırılabileceğini kanıtlamışlardır (Cavalier, Raper and Walker, 1971, s.4-5).

Şekil 12. Dokuma matelasse kumaşın panoramik kesitleri (Cavalier, Raper and Walker, 1971, s.3).

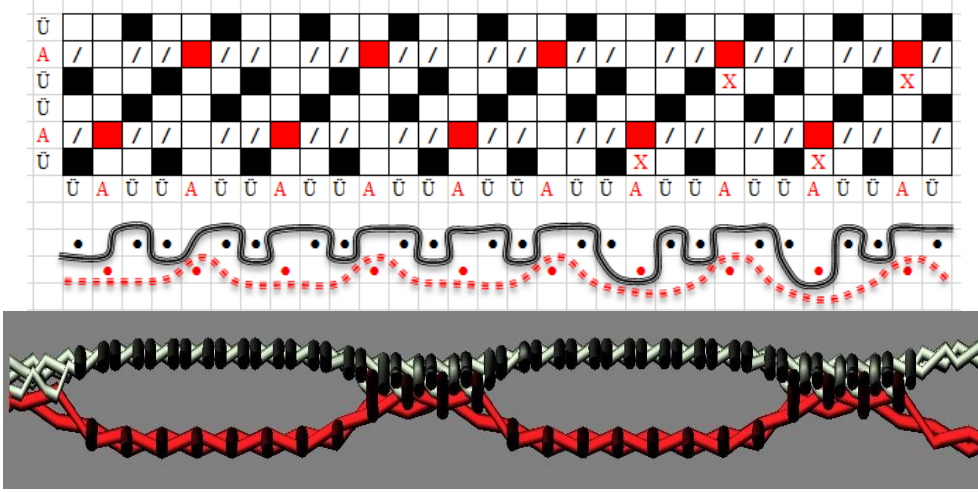

Şekil 13. Kumaş katları arasında oluşturulan cepler (Başaran, 2020)

Şekil 13’de Patente yer alan çizimler doğrultusunda geliştirilen simülasyon görülmektedir. Lateks malzeme üst ve alt kumaş arasında meydana gelen cep/torba kısımlarında kullanılmıştır. Dikişle elde edilmiş izlenimi veren ancak dokuma esnasında yapılan özel uygulamalar sayesinde elde edilen matelasse kumaşlar, kapitone görünümüne yakınlığı nedeniyle pek çok modacıya da ilham kaynağı olmuştur. Cristobal Balenciaga’nın aynı adla hazırladığı çantaları, Hubert de Givenchy’nin kapitone görünümünde giysi ve terlikleri en önde gelen örneklerdendir. Hatta Cristobal Balenciaga’nın 2007 yılındaki çiçek desenli tasarımı (URL-8), orijinal şekli kabarık, kapitone gibi olan matelasse kumaşlarla ilişkilidir ve katmanları arasında lateks kullanarak, Cavalier, Raper and Walker’ın ulaştığı sonucu ultra modern hacimlere taşımıştır.

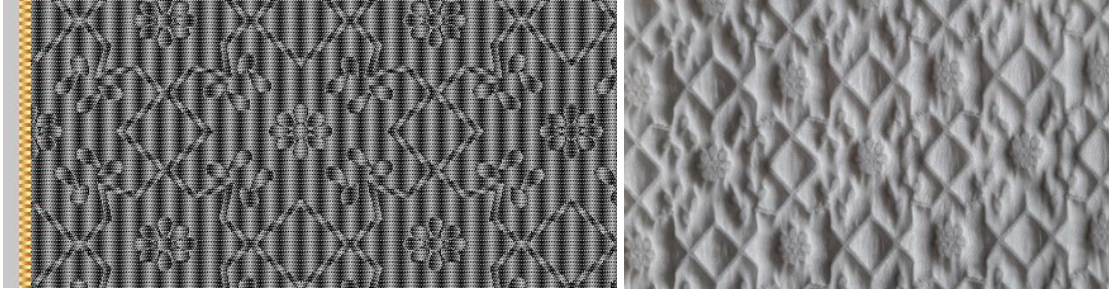
En az iki çözgü ve iki atkı ile oluşturulan matelasse dokumalar, örme kumaşlarda olduğu gibi, iki kumaş katının motif çerçevesinde bağlantı kurması ile oluşmakta ve kumaşta işgal ettikleri pozisyonlara göre zengin görünümlere ulaşabilmektedir. Katlar arasında kullanılan dolgu iplikleri veya tansiyon farklılıkları veya özel bitim işlemleri ile belirgin hacim etkilerinin sağlanması sonucu elde edilen, kabarık figürlü yani rölyef etkili bileşik yapılı kumaşlardır. Daha hacimli görünüm ve figür etkileri için bazı örneklerinde bu faktörlerin hepsi bir arada da kullanılabilir.

Tansiyon farklılıkları ile üretilecek matelasse dokumalarda, üst ve alt seriyi oluşturan çözgü ipliklerinin, dokuma sırasında farklı çekme oranları oluşturabilmesi, farklı leventlere sarılması ile gerçekleştirilmektedir. Üst çözgü iplikleri genellikle alt çözgü ipliklerine göre daha ince olduğundan 2:1 iplik oranında kullanılmaktadır. Söz konusu oran atkı ipliklerine de uygulanmakta ve atkı atımı üst-alt-üst (2:1) düzeninde yerleşmektedir. Bu yönü ile yüzeyde paralel şerit veya motif özellikli rölyef efektler oluşturulan, bezayağı örgü yapısındaki pike dokumalara çok benzemektedir. Ancak pike dokularında temel yapıdaki çözgü ve atkı ipliğine ek olarak, bağlayıcı görevi üstlenen, farklı gerginlikte alt çözgüler kullanılmakta ve kumaşın tersinde küçük yüzmeler oluşmaktadır. Çift yüzlü pikelerde ise dolgu iplikleri ile matelasse yapılaraya çok benzer uygulamalar yapılmaktadır (Başaran, 2020, s.246-261).

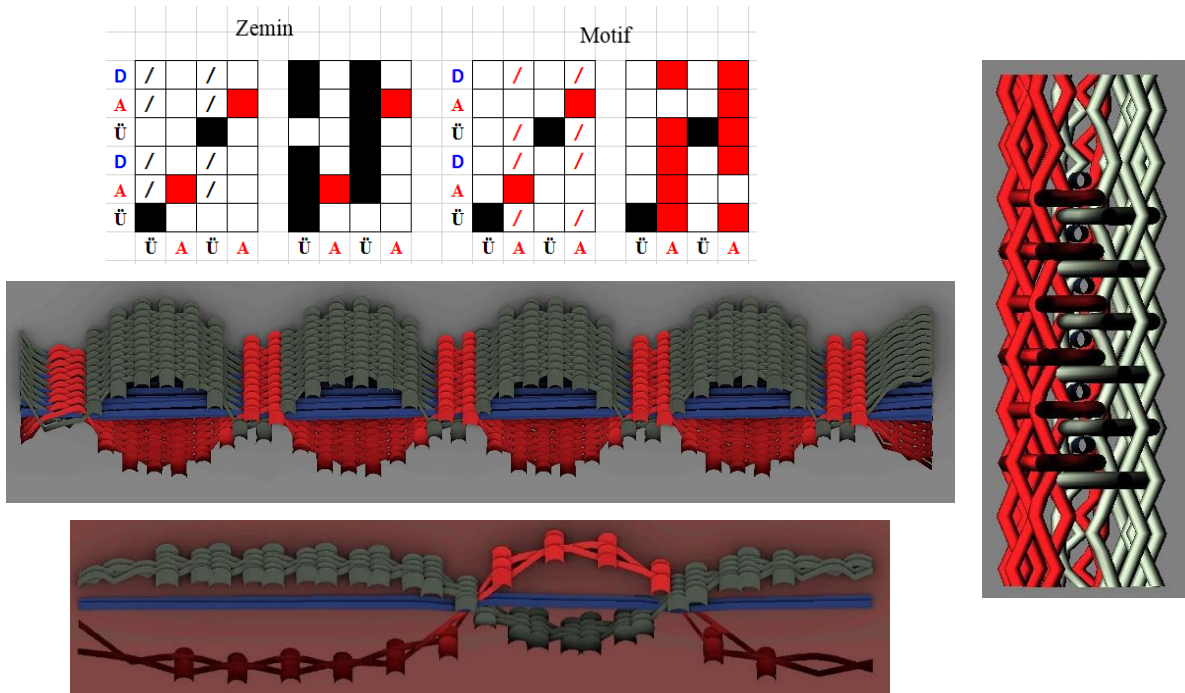
Şekil 14. Matelasse dokuma örgüsü, iplik hareketleri ve simülasyon görünümü (Başaran, 2020)

Dokuma örgü raporunda da görüldüğü gibi, zeminde üst ve alt çözgü iplikleri kendi atkılarını ile bezayağı dokuyu gerçekleştirmekte ve belirlenen motif sınırları çerçevesinde bağlantı kurmaktadır. Sağ bölümdeki alt çözgüler, üst atkılarla çözgü bağlantısı oluşturmaktadır. Yapıda ayrıca dolgu iplikleri bulunmadığından rölyef etkiler iplik incelikleri, iplik oranı ve/veya tansiyon farklılıkları ile elde edilmektedir.

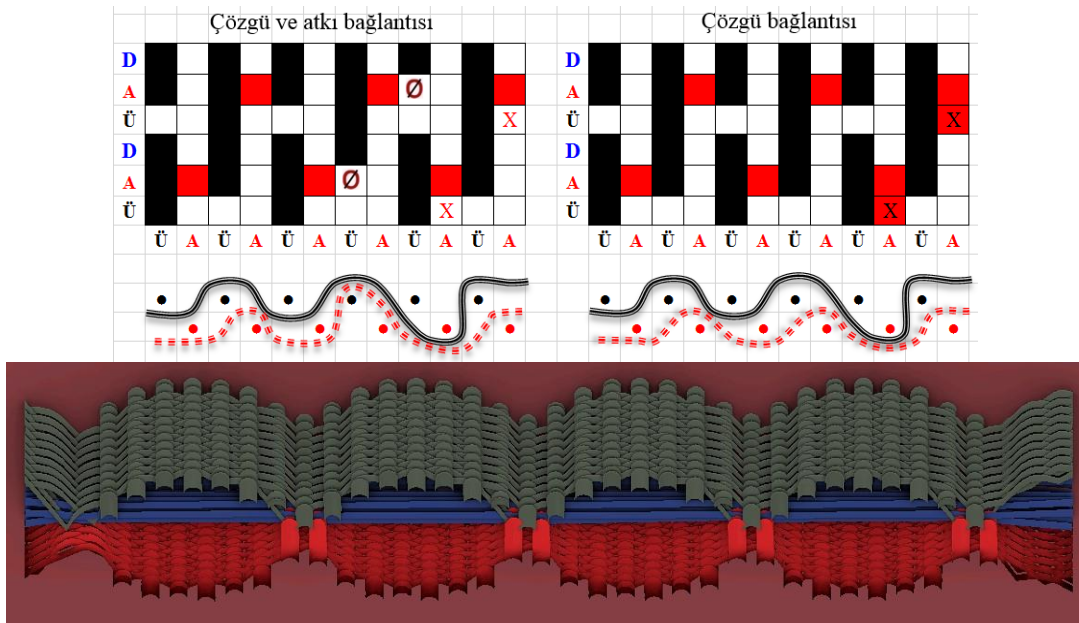
Şekil 15. Jakarlı üretim için bilgisayar ortamında hazırlanan desen ve dokunmuş kumaş (Özdoku Tekstil, 2019)

Bir diğer örnek, toplama özelliği olan termoplastik iplik ve dolgu malzemesi ile tasarlanmıştır; çözgülerinde 70 denye pes puntalı iplik, atkılarda ise 70 denye polyester puntalı ve 70 denye polyester punta likra kullanılmıştır. Ayrıca yüzeyde yer alan figürleri belirginleştirmek için 600 denye yüksek filamentli polyester dolgu takviyesi bulunmaktadır. Yine yüzeyde oluşan rölyef figür etkilerinin kaybolmaması için ezmeden yıkama ve ram bitim işlemlerine tabi tutulmuştur.

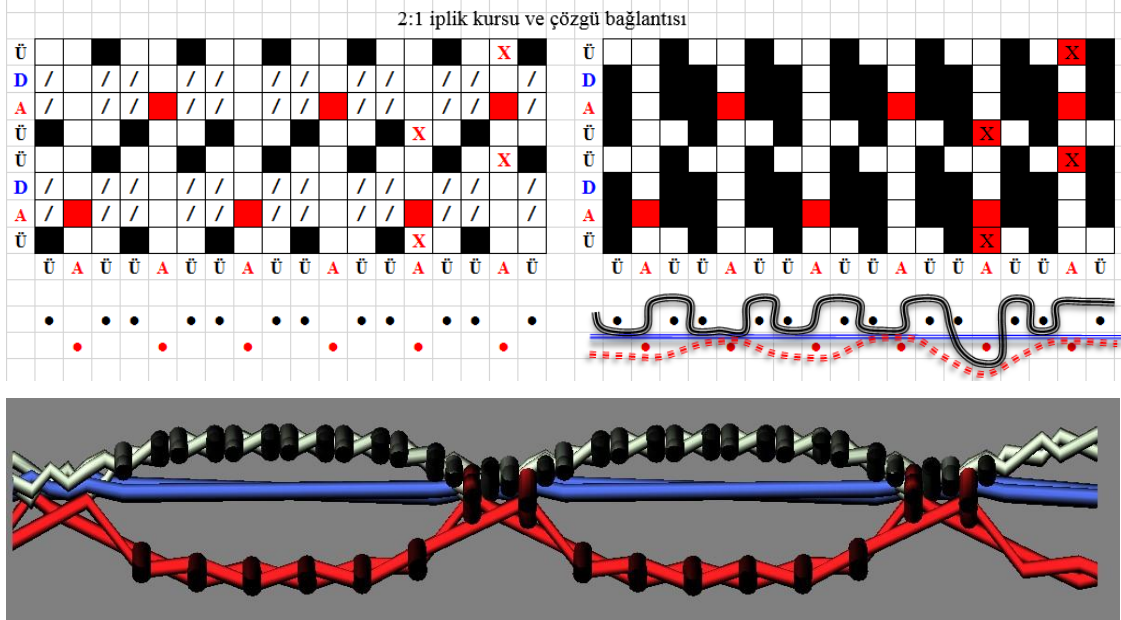
Şekil 16. Zemin ve motif dokuma örgüleri, iplik kesitleri (Başaran, 2020)

Örnek kumaş değişen yüzlü çift katlı dokuma prensibi ile tasarlandığında, zemin, üst çözgülerin alt ve dolgu atkı sıralarında kaldırılması ile oluşmaktadır. Motif değişim sınırlarında kullanılan örgüde ise alt çözgü iplikleri üst ve dolgu atkı sıralarında kaldırılarak pozisyonu değiştirilmekte, katlar arasında bağlantı sağlanarak aynı zamanda torba kısımlar da oluşturulmaktadır.

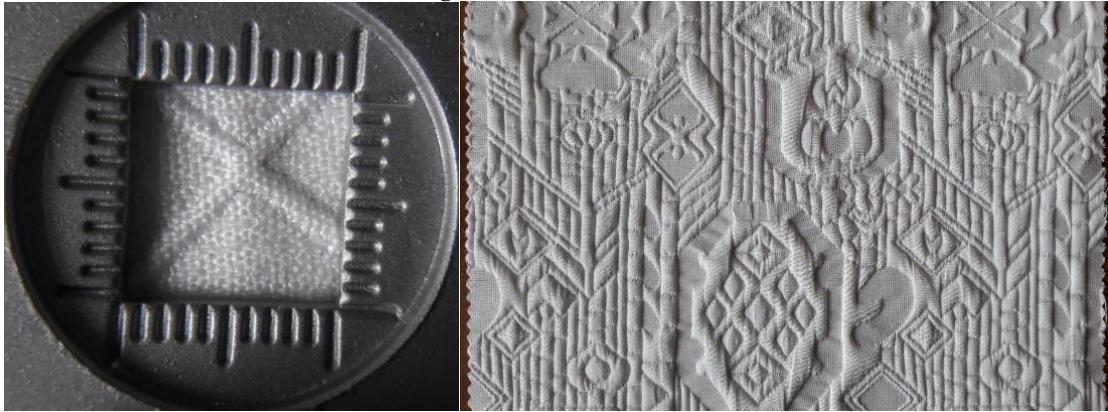

Şekil 17. Çözgü bağlantıları ile torba oluşumu (Başaran, 2020)

Aynı düzenleme, üst ve alt dokuma katları arasında sadece çözgü ve/veya atkı bağlantıları ile de elde edilebilmektedir. Bu durumda kesitte de görüldüğü gibi motif sınırlarında bağlantı sağlanmakta, katlar arası yer değişimi oluşmamaktadır.

Şekil 18. Üst ve alt dokuma katlarında yoğunluk farklılığı (2:1 çözgü düzeni) (Başaran, 2020)

Şekil 19. Matelasse dokuma örneği ve detay görünümü (Başaran, 2019)

Bu tür uygulamalarda motifler arasında örgü değişimi de yapılabilmekte, özellikle çözgü ve atkı bağlantıları ile kapitone benzeri yüzey efektleri elde edilmektedir. Matelasse kumaşların hacimli yapısı günümüz modası çerçevesinde özellikle dış giyimde kullanıldığı gibi, yumuşak ve sıcak hissi oluşturduğundan ev tekstilinde de sıklıkla tercih edilmesine neden olmaktadır.

Matelasse Kumaşın Kullanım Alanları

Dokuma kumaşlar giyim, ev ve bina içi kullanımlar, dekorasyon, tıbbi ve endüstriyel uygulamalar olmak üzere çeşitli amaçlarla kullanılmakla birlikte; büyük

bölümü giysilik ve ev içi kullanımlar için üretilmektedir. Tasarım konusuna bu açıdan yaklaşıldığında, insanın günlük gereksinimleri olan kumaşların tasarımında kişisel ve toplumsal seçimleri etkileyen etkenler önem kazanmaktadır. Bu nedenle moda olgusu tasarımı etkileyen önemli bir etken sayılmaktadır (Başer, 2005, s.455).

Büyük oranda modanın yön verdiği konfeksiyon ürünlerinde kullanılan matelasse kumaşlar, zarif desenli ve ince yapıda dokunmaktadır. Ceket, elbise, mont gibi dış giysilerde, bazen de kalın montlarda iç astar olarak tercih edilmektedir. Örme matelasse kumaşlar ise dokuma kumaşlara göre daha dolgun ve büyük desenlerle üretilmektedir. Dokumaya göre daha esnek yapı ve sıcak etkiler yaratan bu kumaşlar mont, kaban ve bunların iç astarları olarak kullanılmaktadır. Ev tekstili grubu, desen bakımından geniş bir yelpazeye sahiptir. Son teknolojik gelişmelerle birlikte apre işlemlerine tabii tutularak anti-bakteriyel, vücut ısısını algılama gibi özellikler kazandırılan nevresim, pike, yatak örtüsü gibi farklı konseptlerde üretilmektedir.

Şekil 20. Matelasse ceket ve detay kumaşı (URL-9)

Şekil 21. Matelasse elbise ve detay kumaşı (URL-10)

Şekil 22-23. Matelasse kumaştan yastık, yatak örtüsü (URL-11; URL-12)

SONUÇ

Kumaşlar, teknik, mekanik, görsel etkiler, tuşe gibi yapısal ve fiziksel özellikleri bakımından sınıflandırılmakta, farklı kullanım amaçlarına yönelik üretilmektedir. Tek katlı kumaş yapıları konvensiyonel tekstiller açısından en çok kullanılan ve basit yapı özelliğinde üretilen yüzeylerdir. Ancak bu kumaşlarda daha ağır, daha yumuşak, daha kalın, yalıtımı yüksek vb. özellikler istendiğinde, yapay ağırlaştırma yöntemleri yanında çok katlı kumaş yapılarından yararlanılmaktadır. Bu tür kumaşlarda kullanılan iplik sistemleri üretim amacına göre artmakta ve birçoğu iki yüzü kullanılabilir nitelikte tek bir kumaş yapısında elde edilmektedir. Üst ve alt kumaş katını oluşturan çözgü ve atkı iplikleri yanında, yumuşak tuşe etkisini arttırmak amacıyla kullanılan dolgu iplikleri bileşiminde üretilen Matelasse kumaşlar, tüketiciye sunduğu konfor özellikleri yanında moda etkileriyle estetik çizgiler de kazanmakta, giysi ve ev tekstillerinde aranan kumaş niteliği taşımaktadır.

Matelasse kumaşlar görsel ve yapısal benzerlikleri nedeniyle kapitone olarak da adlandırılmaktadır. Kapitone TDK sözlüğünde “döşemelik ya da giyim eşyası yapımında kullanılan, içi pamuk ya da yün vat kayla doldurularak dikilmiş kumaş” olarak ifade edilmektedir. Yani kapitone kumaşlar üretim işlemlerinden sonra, dikiş yöntemi ile bu özelliğe sahip olmaktadır. Matelasse kumaşlar ise üst ve alt kumaş arasında kullanılan dolgu malzemesi nedeniyle aynı mantığa sahip olmakla birlikte, söz konusu kabarık/rölyef etkiler dokuma veya örme gibi üretim aşamasında elde edilmektedir. Dolayısıyla bu çalışma; saha araştırması kapsamında incelenen firmalarda Matelasse/Matles ismiyle bilinmediği, kapitone, pike, torba örgü vb. gibi terimlerle ifade edildiği, Türkçe literatürde ise bu kumaşların teknik özelliklerini açıklayan akademik yayın sayısının oldukça az olduğu tespit edilmesi nedeniyle ve tekstil literatüründe ortak terim kullanımında akademik yayınların büyük öneme sahip olduğu inancıyla gerçekleştirilmiştir.

Teşekkür

Matelasse kumaş üretimi yapan işletmelerle saha çalışması gerektiren bu çalışmanın çeşitli evrelerinde katkılarını esirgemeyen Moda 81 Tekstil Örne Üretim Müdürü Soner İlhan'a, HMK TEXTILE Ar-Ge sorumlusu Duygu Doğan'a, Özdoku Tekstil Üretim Sorumluları Murat Güteryüz ve Metin Tan'a teşekkür ederiz.

KAYNAKÇA

- Ashenhurst, T. R. (1883). *Design in Textile Fabrics*. Cassel & Company, Limited, London, Paris, NewYork.
- Başaran, F. N. (2020). *Bileşik Yapılı Dokuma Teknikleri*. Karınca Ajans, Bizim Büro Basım Evi Yayın ve Dağıtım Hizmetleri San. Tic. Ltd. Şti. Ankara.
- Başer, G. (2005). *Dokuma Tekniği ve Sanatı*. Cilt 2 Dokuma Kumaş Tasarımı. Punto Yayıncılık Ltd.Şti. İzmir.
- Berber, G. Ş. (2019). Dokuma Kumaşlarda Rölyef Etkiler ve Deneysel Çalışmalar. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Gazi Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü. Ankara.
- Berber, G. Ş. ve Başaran, F.N. (2018). Rölyef Etki Açısından Dokuma Kumaşlarda İplik. *Hars Akademi Uluslararası Hakemli Kültür-Sanat-Mimarlık Dergisi*, Sayı 1(1), 57-68.
- Brannock, R.W. (1965). Heat Puffing Of a Cured Latex Coated Fabric of Cotton and Thermoplastic Fibers. *U.S. Patent No. 3,178,498*. Washington, DC: U.S. Patent and Trademark Office.
- Cavalier, S. J. and Raper, L. B., & Walker, Harold B. (1971). Filled Cushion Matelasse Fabric and Method. *U.S. Patent No. 3,553,066*. Washington, DC: U.S. Patent and Trademark Office.
- Dölen, E. (1992). *Tekstil Tarihi*. Marmara Üniversitesi Teknik Eğitim Fakültesi Yayınları No:92/1. Matbaa Eğitimi Bölümü Yayın No: 6. 608 s., İstanbul.
- Galatioto, L. C. (1971). Method of Treating Knitted Synthetic Fabrics to Simulate Matelasse Cloth and Resulting Products. *U.S. Patent No. 3,598,513*. Washington, DC: U.S. Patent and Trademark Office.
- Gooch, J. W. (2011). *Encyclopedic Dictionary of Polymers*. USA: Atlanta.
- Gürcüm, B. H. (2010). Dokuma Kumaşların Öznel Algısı ile Bazı Fiziksel Özellikleri Arasındaki İlişkinin Belirlenmesi. *Tekstil ve Konfeksiyon*, 2, 101-108.
- Halaçeli, H. (2009). Elastan İçeren Dokuma Kumaşlarda Üç Boyutlu Yaklaşımlar. *Sanatta Yeterlik Tezi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü. İzmir.
- Halaçeli M., H. (2015). Günümüz Dokuma Kumaş Tasarımında Deneysel Yüzey Araştırmaları. *Anadolu Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, Cilt 5, No. 13, 88-111.
- Howorth, W.S. and Oliver P.H. (1958). The Application of Multiple Factor Analysis To The Assessment of Fabric Handle. *Journal of the Textile Institute*, 49, pp. 540-553.
- İmer, Z. (1989). *Dokuma Tekniği 2*. Sistem Ofset: Ankara.

McKinnon, B.; Land, F. J. and Handermann, A. C. (2007). Flame Resistant Matelasse Fabrics Utilizing Spun and Filament Flame Resistant Yarns. *U.S. Patent Application No 11/436,023*.

Schoeser, M. (1995). *International Textile Design*. Laurence King Publishing. London.

Sytz, R. M. (2012). Enhanced Knit Fabric Fire Barrier for Mattresses. *U.S. Patent Application No 13/440,775*.

Taylor, L. B. (1952). What do you know about Fabrics? *Journal Design*, 53(4), 84-85.

Yıldırım, L. (2007). Günümüz Ev Tekstili Tasarımını Etkileyen Faktörlerin Saptanması ve Türk Ev Tekstilindeki Durumu. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü. İzmir.

İnternet Kaynakları

URL-1-

<https://www.wikizeroo.org/index.php?q=aHR0cHM6Ly9lbi53aWtpcGVkaWEub3JnL3dp a2kvTWF0ZWxhc3PDqQ> (Erişim Tarihi: 21.12.2019)

URL-2-<https://www.batesmillstore.com/blogs/news/120896327-the-history-of-matelasse> (Erişim Tarihi: 30.09.19)

URL-3-<http://collections.vam.ac.uk/item/O98183/the-tristan-quilt-bed-cover-unknown/> (Erişim Tarihi: 21.12.2019)

URL-4-<https://tr.ecobuilderz.com/what-is-matelasse-fabric-10563> (Erişim Tarihi: 30.09.19)

URL-5-<https://www.momu.be/collectie/studiecollectie.html> (Erişim Tarihi: 21.12.2019)

URL-6-<https://collections.vam.ac.uk/item/O107992/pocket-unknown/> (Erişim Tarihi: 14.01.2020)

URL-7-<http://dfwstyledaily.com/2018/10/05/50th-anniversary-of-balenciaga-in-black/> (Erişim Tarihi: 01.01.2020)

URL-8-<https://www.nytimes.com/2007/10/02/style/02iht-rsuzy03.4.7719261.html> (Erişim Tarihi: 01.01.2020)

URL-9-<https://liketopclothing.ga/new/weat16961nsth65225.html> (Erişim Tarihi: 14.03.2020)

URL-10-<https://bestshoppingideas.ga/new/xwmq93057aspt11028.html> (Erişim Tarihi: 14.03.2020)

URL-11-

<https://www.restorationhardware.com/catalog/product/product.jsp?productId=prod6750013> (Erişim Tarihi: 18.03.2020)

URL-12-

<https://www.restorationhardware.com/catalog/product/product.jsp?productId=prod2140379&categoryId=cat3820001> (Erişim Tarihi: 14.03.2020)